

УДК 336.7

Ломачинська І.А.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та історії економічної думки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова***Давидович І.Д.***студенті
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проведено аналіз структури кредитного портфелю вітчизняної економіки та його якості. Розраховано показники, що характеризують кредитоспроможність вітчизняних підприємств за видами економічної діяльності. Визначено рейтинги кредитоспроможності суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності відповідно до методик НБУ, міжнародних рейтингових агентств. Запропоновано заходи щодо підвищення кредитоспроможності вітчизняних позичальників.

Ключові слова: кредит, кредитний портфель, кредитоспроможність, оцінка кредитоспроможності, забезпечення кредитоспроможності.

Ломачинская И.А., Давыдович И.Д. ОБЕСПЕЧЕНИЕ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье проведен анализ структуры кредитного портфеля отечественной экономики и его качества. Рассчитаны показатели, характеризующие кредитоспособность отечественных предприятий по видам экономической деятельности. Определены рейтинги кредитоспособности субъектов хозяйствования по видам экономической деятельности согласно методикам НБУ, международных рейтинговых агентств. Предложены меры по повышению кредитоспособности отечественных заемщиков.

Ключевые слова: кредит, кредитный портфель, кредитоспособность, оценка кредитоспособности, обеспечение кредитоспособности.

Lomachynska I.A., Davydovych I.D. ENSURING CREDITWORTHINESS OF DOMESTIC ECONOMIC ENTITIES IN MODERN CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

In this article was analyzed structure of credit portfolio of domestic economy, and its quality. Also were calculated indicators characterizing creditworthiness of domestic companies by economic activity. Besides that, were defined credit ratings of companies by economic activity according to the procedures of the NBU, and the international rating agencies. At the end were proposed measures to increase creditworthiness of domestic borrowers.

Keywords: credit, credit portfolio, creditworthiness, rating of creditworthiness, ensuring creditworthiness.

Постановка проблеми. Важливим інструментом сучасного розвитку економічної діяльності є кредит. Передумовами його виникнення, а також кредитних відносин є: майнове розшарування суспільства, необхідність акумуляції тимчасово вільних коштів, гарантії повернення позиченої вартості, збіг економічних інтересів кредитора і позичальника, юридична самостійність учасників, отримання позичальником регулярних доходів. Кредитні відносини базуються на добровільних, договірних, взаємовигідних, рівноправних умовах, які закріплюються у письмовій формі у кредитному договорі. Кредит стимулює розвиток та підвищення ефективності виробництва, є засобом прискорення процесу обігу капіталу, що дає змогу вирівняти норми прибутку.

Разом з цим, виходячи з сучасного стану національної економіки, можна констатувати, що, незважаючи на гостру потребу у зовнішньому фінансуванні господарської діяльності, реальна можливість залучати кредити є вкрай обмеженою. Основною проблемою цього є незадовільний стан кредитоспроможності.

Аналіз останніх досліджень. Проблемні питання аналізу кредитоспроможності позичальника привертають значну увагу вчених у галузі економіки, фінансів. Зокрема, в Україні дослідженнями в цій галузі займаються Т. Андрушків, О. Мороз, Л. Примостка, М. Савлук, Н. Тарасенко, О. Терещенко, Я. Чайковський та інші. Значний внесок у дослідження питань оцінки кредитоспроможності забезпечили роботи закордонних науковців, зокрема, Е. Альтман, А. Бітті,

К. Бюлер, Г. Панова, Г. Притч, П. Рассел, П. Роуз, М. Слау, В. Усоскін, С. Хасянова тощо. Однак, незважаючи на значний науковий доробок вчених, більшість яких досліджує дану категорію в контексті фінансового, банківського аналізу, питання стану кредитоспроможності суб'єктів господарювання в Україні та інструментарію її забезпечення потребує подальшого удосконалення.

Формування цілей статті. Метою статті є аналіз кредитоспроможності вітчизняних підприємств за видами економічної діяльності та обґрунтування напрямків удосконалення системи її забезпечення в сучасних умовах розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наданих кредитів в Україні банківськими і парабанківськими системами в період 2011-2013 рр. демонструє наступне. Упродовж даного періоду залишки кредитів, наданих резидентам, зросли на 13,6% порівняно з 2011 р. і досягли 910 782 млн грн (див. табл. 1). При цьому зростання заборгованості у 2013 р. відбувалося порівняно з 2011 р. у фінансових корпораціях (17,5%) і нефінансових корпораціях (20,2%), у секторі загальнодержавного управління й інших секторах економіки, зокрема у домашніх господарствах, спостерігається зменшення заборгованості по кредитах – 3,8% відповідно.

За даними НБУ, на 1.01.2014 р. частка проблемних кредитів в банківській системі України становила – 7,7% [2]. Найвищий рівень спостерігався у 2010 р. – 10,24% або 84,85 млрд грн. Разом з цим, за експертними оцінками президента Асоціації українських

банків О. Сугонято, частка «поганих» кредитів досягає 30% [3], за оцінками Fitch Ratings, S&P – досягає 40% [4].

В контексті цього актуальним є аналіз кредитоспроможності вітчизняної економіки, для оцінки якої розраховуємо показники рентабельності (табл. 2) та фінансової стійкості (табл. 3) за видами економічної діяльності.

Розрахунки демонструють наступне. Спостерігається погіршення показників рентабельності. Найбільш незадовільну динаміку демонструють підприємства сільського господарства, роздрібно та оптової торгівлі, фінансової діяльності. Серед причин такого стану слід відзначити: нераціональне використання наявних ресурсів, застарілі технології та прорахунки в маркетингових заходах, що проявляється в зниженні коефіцієнта рентабельності продукції. Аналіз фінансової стійкості виявив, що спостерігається тенденція до зниження фінансової автономії та

збільшення частки позичкового капіталу в структурі капіталу підприємств. Причинами цього може бути: наслідки фінансово-економічної кризи, спад ділової активності, зниження прибутковості. Для таких видів діяльності, як оптова торгівля, будівництво та транспорт, дані показники мають критичне значення: так, доля позичкових коштів у структурі капіталу становить більше 80%, що може нести загрозу для стійкого функціонування в майбутньому.

Отже, можна засвідчити, що більшість видів діяльності в економіці України мають високу вірогідність банкрутства, інші галузі знаходяться у зоні невизначеності. Найбільш високий рівень ймовірності банкрутства демонструють такі галузі, як будівництво, харчування, операції з нерухомим майном, наукова діяльність, мистецтво та інші послуги.

Отже, на основі розрахунків та відповідних методик НБУ і рейтингових агентств присвоїмо прогнозний рейтинг конкурентоспроможності (табл. 4).

Таблиця 1
Динаміка кредитів, наданих резидентам, у розрізі секторів економіки в Україні, млн грн

Показник	Роки		
	2011	2012	2013
Інші фінансові корпорації	16441	16229	19317
страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди	1006	1095	523
інші фін. посередники та допоміжні фін. організації	15435	15133	18795
сектор загальнодержавного управління	8532	5803	5908
центральні органи державного управління	6790	4618	4998
регіональні та місцеві органи державного управління	1742	1185	910
Нефінансові корпорації	575545	605425	691903
державні не фінансові корпорації	57452	57690	50472
інші не фінансові корпорації	518093	547735	641431
Інші сектори економіки	201291	187685	193654
домашні господарства	201224	187629	193529
некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	67	56	125
Усього, млн. грн.	801 809	815 142	910 782

Розраховано за даними [1]

Таблиця 2
Показники рентабельності суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності

Вид діяльності	Рентабельність від операційної діяльності, %		Прибуток (збиток), млн грн		Рентабельність продукції, %	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Усього	5,0	3,8	35067	-4294,5	0,84	-0,19
сільське, лісове та рибне господарство	21,7	1,1	26787	-5,4	16,68	-0,1
промисловість	3,4	3,2	2592,4	3670,6	0,17	0,38
будівництво	-0,1	-1,3	-1012,7	-1247,6	-0,66	-2,84
оптова та роздрібно торгівля; ремонт авто-транспортних засобів і мотоциклів	12,2	10,8	210,6	-1152,2	0,012	-0,14
транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	5,4	4,9	3127,7	1086,7	1,48	0,89
тимчасове розміщування й організація харчування	-1,1	-0,8	-984,3	-431,7	-5,89	-5,69
інформація та телекомунікації	10,5	15,0	3739,1	3943,1	4,73	8,4
фінансова та страхова діяльність	6,1	0,8	10769,4	-6760,4	6,58	-6,8
операції з нерухомим майном	2,8	1,3	-9338,0	-2402,8	-19,28	-13,73
професійна, наукова та технічна діяльність	0,3	2,9	-1820,2	-201,1	-1,03	-0,71
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-2,9	-3,5	3576,4	-160,9	9,25	-1,07
освіта	8,2	12,2	112,8	57,2	6,29	10,02
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,7	6,6	-77,3	63,2	-0,91	1,22
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-17,6	-4,7	-2547,6	-756,8	-37,11	-10,32
надання інших видів послуг	2,6	0,8	-68,2	3,6	-2,09	0,4

Розраховано за даними [5]

Отже, аналіз стану банківської системи України та фінансово-господарської діяльності вітчизняних підприємств дозволяє визначити наступне. З одного боку, спостерігається високий рівень фінансової залежності українських підприємств (60%), а, з іншого, без зовнішнього фінансування забезпечити зростання національного виробництва неможливо. Високий рівень фінансової залежності є результатом агресивної кредитної експансії 2006-2008 рр., коли кредитоспроможність як інструмент регулювання кредитних відносин практично не діяв. В результа-

ті кредити отримували суб'єкти господарювання, які вже на той час не здатні їх були повернути. Також існує проблема нерационального використання кредитних ресурсів, що також є наслідком відсутності, неефективності кредитних стимулів, зокрема кредитоспроможності.

Висновки. Отже, з метою підвищення привабливості національної економіки для іноземних інвесторів, підвищення ефективності використання кредитних ресурсів, підвищення якості кредитних портфелів банківської системи України доцільно наступне.

Таблиця 3

Показники фінансової стійкості суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності

Вид діяльності	Фінансова автономія		Співвідношення власного та запозиченого капіталу	
	2011	2012	2011	2012
Усього	0,36	0,35	0,58	0,57
сільське, лісове та рибне господарство	0,54	0,54	1,22	1,19
Промисловість	0,3	0,39	0,6	0,67
Будівництво	0,12	0,11	0,15	0,14
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,11	0,1	0,12	0,11
транспорт, складське гос-во, поштова та кур'єр. діяльність	0,57	0,51	1,28	0,19
тимчасове розміщування й організація харчування	0,41	0,36	0,67	0,59
інформація та телекомунікації	0,45	0,4	0,87	0,7
фін. та страхова діяльність	0,57	0,54	1,46	1,28
операції з нерухомим майном	0,36	0,32	0,57	0,53
професійна, наукова та технічна діяльність	0,37	0,35	0,62	0,57
діяльність у сфері адміністр. та допоміжного обслуговування	0,73	0,76	2,8	3,13
освіта	0,71	0,71	2,53	2,53
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,49	0,48	1,04	0,99
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,32	0,29	0,75	0,63
надання інших видів послуг	0,34	0,31	0,87	0,81

Розраховано за даними [6-7]

Таблиця 4

Кредитоспроможність видів економічної діяльності в Україні

Вид діяльності	Кредитоспроможність за НБУ	Прогноз	Рейтинг Фітч	Рейтинг Мудис	Рейтинг S&P
сільське, лісове та рибне гос-во	«Б»	негативний	BB	Ba	BB
промисловість	«Б»	стабільний	BBB	Ваа	BBB
будівництво	«Г»	негативний	CC	Саа	CCC
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	«В»	негативний	CCC	B	B
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	«В»	негативний	B	B	B
тимчасове розміщування й організація харчування	«Г»	позитивний	CCC	Саа	CCC
інформація та телекомунікації	«Б»	позитивний	A	A	A
фін. та страхова діяльність	«В»	негативний	CCC	B	B
операції з нерухомим майном	«Г»	позитивний	CCC	B	CCC
професійна, наукова та технічна діяльність	«Г»	позитивний	CCC	B	CCC
діяльність у сфері адміністр. та допоміжного обслуговування	«В»	негативний	CCC	Саа	B
освіта	«Б»	стабільний	BB	Ваа	BB
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	«В»	стабільний	B	B	B
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	«Г»	негативний	CC	Са	CC
надання інших видів послуг	«В»	стабільний	B	B	B
Україна	«В»	негативний	CCC	Саа	CCC

Розраховано за: [8-9]

З боку держави:

- для підвищення рівня кредитоспроможності національної економіки в цілому і підприємств окремих видів діяльності забезпечити пропорційне зниження ефективної податкової ставки, тобто сума податків, які сплачує підприємство, повинна змінюватися пропорційно зниженню обсягу коштів, які залишаються у їх розпорядженні;

- оптимізація умов відшкодування податків з бюджету, що включає лібералізацію та оперативність даного процесу. Перш за все це стосується відшкодування перевищення «сплаченого» та «отриманого» ПДВ. Важливим аспектом також є правила заліку збитків;

- оптимізація державної допомоги: податкові пільги і мінімізація податкових витрат є механізмами економіки зростання, а не спаду, також вони потребують економічного обґрунтування щодо принципів забезпечення інвестиційної привабливості, економічного зростання, соціально-економічного добробуту; зростання власного капіталу вітчизняних підприємств для підвищення фінансової незалежності доцільно підтримувати бюджетними довгостроковими інвестиціями, державними замовленнями, які, окрім того, не лише збільшать платоспроможний попит, а й будуть сприяти зниженню витрат виробництва;

- оптимізація податкових пільг відповідно до принципу компенсації за виконання суб'єктами господарювання певних суспільно важливих функцій відповідно до завдань державної економічної стратегії і фінансової безпеки з урахуванням вирішення поточних і стратегічних соціальних і економічних проблем;

- сприяти включенню інтелектуального капіталу (людський, клієнтський, інноваційний) в оцінку і управління кредитоспроможністю;

- розвиток інституту корпоративної, соціальної відповідальності;

- сприяння фінансовій грамотності позичальників.

З боку банківської системи:

- реформування методичних підходів до аналізу кредитоспроможності позичальників.

а) аналіз положення НБУ дозволяє виокремити основні напрямки, за якими доцільно удосконалити оцінку кредитоспроможності позичальника: нормативи економічних показників для кожного виду економічної діяльності; галузева специфіка суб'єктів господарювання; детальніше і жорсткіше визначення класу позичальника.

б) відмова від уніфікованих підходів до визначення коефіцієнтів та встановлення їх значень не враховуючи термін надання кредиту;

в) включення в оцінку якісних показників, зокрема ділової репутації клієнта, характеристики бізнесу, стану фінансової звітності та ін.;

- організація ефективного обміну інформацією, зокрема Кредитними бюро;

- удосконалення державного реєстру ненадійних позичальників через запровадження обов'язкової участі комерційних банків у ньому і забезпечення конфіденційності інформації шляхом внесення відповідних змін до закону «Про банки і банківську діяльність»;

- створення державного реєстру великих кредитів, які можуть бути потенційно небезпечними для стабільності банківської системи;

- реформування банківської системи, зокрема:

а) знизити рівень спекулятивних, тіншових операцій в банківській системі, операцій з «відмивання брудних грошей», конвертаційних операцій;

б) впровадити практику стрес-тестування;

в) сприяти залученню іноземного банківського капіталу;

г) підвищити рівень відповідальності комерційного банку за якість кредитного портфелю.

- запровадити обов'язкову практику бізнес-планування використання кредитних ресурсів;

- сприяння фінансовій грамотності працівників банківської системи, позичальників.

З боку суб'єктів господарювання:

- забезпечити підвищення рівня прибутковості, фінансової стійкості;

- запровадити політику управління дебіторською і кредиторською заборгованістю;

- запровадити практику бюджетування і фінансового планування;

- сприяти зростанню власного капіталу;

- використовувати різноманітні методи оцінки, аналізу, планування, прогнозування фінансово-господарської діяльності.

Таким чином, провівши даний комплекс заходів, можна підвищити кредитоспроможність української економіки. Але це можливо тільки за умови політичної стабільності в нашій країні та чіткої взаємодії між усіма суб'єктами кредитних відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бюлетень НБУ. Січень 2014 р. [Електронний ресурс]: НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]: НБУ. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
3. Українські банки мають до 30% проблемних кредитів. – 24.03.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://newsradio.com.ua/2014_03_24/Ukra-nsk-banki-majut-do-30-problemnih-kredit-v-ekspert-8045/.
4. Банки України віднесли до групи найслабших за рівнем ризиків. – 30.01.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.eadr.com.ua/ua/news/846.htm>.
5. Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: Держслужба статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/rodp/rodp_ed/rodp_ed_u/rodp_ed_0313_u.htm.
6. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності в Україні. [Електронний ресурс]: Держслужба статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/sbp/sbp_u/sbp_4_12_u.htm.
7. Формування чистого прибутку (збитку) за видами економічної діяльності в Україні. [Електронний ресурс]: Держслужба статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fchpr/fchpr_u/fchpr_12_u.htm.
8. Башко, В. Особливості методології визначення суверенного. / В. Башко [Електронний ресурс] // ECOFIN. – Режим доступу : <http://ecofin.org.ua/>.
9. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ № 279 від 6 липня 2000 р.